

Dobra osobiste i środki służące ich ochronie

Część II

DOBRA OSOBISTE I ŚRODKI SŁUŻĄCE ICH OCHRONIE

CZEŚĆ II

Środki ochrony dóbr osobistych w świetle uregulowań Kodeksu Cywilnego

Środki ochrony dóbr osobistych

Na płaszczyźnie rozwiązań cywilnoprawnych fundamentalne znaczenie w zakresie przesłanek ochrony dóbr osobistych stanowi art. 24 § 1 k.c. Zgodnie z nim, by doszło do zastosowania środków w nim przewidzianym, muszą być kumulatywnie spełnione trzy przesłanki: faktyczne istnienie dobra osobistego, zagrożenie lub naruszenie tego dobra, a także bezprawność zagrożenia bądź naruszenia. Należy zauważyć, iż niewątpliwym ułatwieniem dochodzenia swoich praw w systemie dóbr osobistych jest przeniesienie przez ustawodawcę na stronę pozwaną obowiązku udowodnienia, iż jego zachowanie nie wykazuje cech bezprawności. Tym samym z treści art. 24 k.c. wypływa domniemanie bezprawności działania sprawcy. O ile pozwany musi przełamać domniemanie bezprawności, tak na powódzie ciąży obowiązek wykazania, iż doszło do naruszenia lub zagrożenia dobra osobistego. Należy przy tym wyraźnie wskazać, jakie dobra osobiste pokrzywdzonego doznały uszczerbku, nie wystarcza operowanie niedookreślonymi z prawnego punktu widzenia zwrotami typu krzywda, dyskomfort, ujemne przeżycia psychiczne. Na rodzaj naruszonego dobra mogą wskazywać okoliczności faktyczne. Możliwa jest także sytuacja, gdy jeden czyn może zawierać znamiona pogwałcenia wielu różnych wartości niematerialnych. W takim przypadku nie jest konieczne ich enumeratywne wyliczenie. Warto w tym miejscu zauważyć, iż przesłanki naruszenia lub zagrożenia dóbr osobistych mają charakter samoistny i niezależny. Jak wynika z art. 24 k.c. zagrożenie lub naruszenie dóbr osobistych musi stanowić rezultat „cudzego działania”. Tym samym ochrona przysługuje przeciwko takiemu zachowaniu, które może być uznane za działanie sprawcy. W sytuacji, gdy sprawca jest osobą fizyczną jego postępowanie determinuje wola tegoż podmiotu. Jeżeli zaś podmiot odpowiedzialny jest osobą prawną bądź też podmiotem nie posiadającym osobowości prawnej muszą zaistnieć określone przesłanki, od których uzależniona jest możliwość przypisania konkretnego zdarzenia i jego skutków temu podmiotowi. Jeżeli istnieją wątpliwości co do przesłanek przypisania danego zachowania osobie prawnej lub podmiotowi bez osobowości prawnej, osoba pełniąca funkcje organu naruszająca dobra osobiste podmiotu lub grupy podmiotów ponosi odpowiedzialność za swoje działania.

Substancjalną przesłanką zastosowania środków ochrony przewidzianych w katalogu art. 24 k.c. jest okoliczność bezprawności czynu sprawcy, który ingeruje w szeroko rozumiany zakres porządku prawnego. Istnieje szereg sytuacji, w których pomimo istnienia znamion czynu zabronionego nie dochodzi do naruszenia systemu normatywnego. Transponując na płaszczyznę regulacji cywilnoprawnych nomenklaturę wykształconą na gruncie dogmatyki prawa karnego, można wskazać na kontratypy, czyli okoliczności wyłączające bezprawność czynu sprawcy. Niekwestionowaną przesłanką uchylającą bezprawność jest działanie na podstawie przepisu prawnego, czyli w ramach danego porządku normatywnego. Polega to na realizowaniu zakazów tudzież nakazów, wynikających z obowiązujących norm jurydycznych. W kontekście powyższych rozważań zasadniczego znaczenia nabiera kwestia wyrażenia zgody na przeprowadzenie zabiegu medycznego. Pacjent, który wyraża aprobatę dokonania takiej ingerencji w jego organizm, przyjmuje na siebie ryzyko zwykłych powikłań, jakie mogą być następstwem operacji. Stosownie do okoliczności o takich negatywnych, normalnych konsekwencjach zabiegu, powinien być przez lekarza poinformowany. Ryzyko, na jakie naraża się pacjent, nie może wykraczać poza zasięg typowych skutków powikłań pooperacyjnych. Tym samym zgoda na zabieg medyczny nie obejmuje komplikacji powstałych w wyniku pomyłki lekarza, będących konsekwencją winy lub nie dochowania należytej staranności przez doktora. W relacji do osób uprawiających czynnie daną dyscyplinę sportową, jeżeli została naruszona nietykalność cielesna lub nastąpiło lekkie uszkodzenie ciała, a uczestnik gry za nią odpowiedzialny stosował się do reguł gry, nie przekraczając przy tym explicite wyrażonych lub wynikających z zasad gry zakazów i kierował się celami sportowymi, nie działa on w takiej sytuacji bezprawnie. Należy przyjąć, iż wyrażenie zgody podmiotu na udział w grze wraz z konsekwencjami, jakie ze sobą niesie, może nastąpić per facta concludentia i obejmuje swym zasięgiem szkody wynikające z typowego łamania reguł gry, ale pozostające w związku z grą. W przypadku ciężkiego uszczerbku na zdrowiu sprawca uwolni się od odpowiedzialności jedynie poprzez wykazanie, iż przestrzegał reguły gry i jego działanie nie wyczerpuje znamion winy. Wyłączenie bezprawności będzie miało miejsce również wtedy, gdy podmiot nadużywa swojego prawa podmiotowego, choć to ostatnie określenie jest nieścisłe. Zgodnie z art. 5 k.c. nie można czynić ze swojego prawa użytku, który byłby sprzeczny ze społeczno-gospodarczym przeznaczeniem tego prawa lub z zasadami współżycia społecznego. Takie działanie lub zaniechanie nie jest uważane za wykonywanie prawa i nie korzysta z ochrony.

Katalog **środków niemajątkowej ochrony** wymieniony w art. 24 k.c., w którym expressis verbis podkreślono dwa z nich: **roszczenie o zaniechanie i usunięcie skutków naruszenia**, nie ma charakteru zamkniętego. W związku z tym odpowiednie uprawnienia mogą znaleźć swe umocowanie w przepisach innych ustaw.

Jednym ze sposobów niematerialnej możliwości dochodzenia praw, który nie jest *explicite* wymieniony w art. 24, a może mieć zastosowanie przy ochronie tych dóbr, jest powództwo o ustalenie. Pomimo materialnoprawnego charakteru tej przesłanki, jej regulacja opiera się na przepisach postępowania cywilnego. Art. 189 k.p.c. mówi, iż powód może domagać się ustalenia przez sąd istnienia lub nieistnienia stosunku prawnego lub prawa, gdy ma w tym interes prawny. Wszczynając procedurę sądową w celu ustalenia istnienia stosunku prawnego lub prawa mamy do czynienia z powództwem ustalającym pozytywnym. W innym przypadku, gdy przedmiotem naszego żądania jest ustalenie nieistnienia stosunku prawnego lub prawa występuje powództwo ustalające negatywne.

Roszczenie o zaniechanie działania zagrażającego naruszeniem dobra osobistego wypływa bezpośrednio z brzmienia art. 24 § 1 k.c. Co do zasady powództwo to ma represyjny charakter i dotyczy sytuacji, gdy wystąpiło już naruszenie danego dobra, a istnieje zagrożenie dalszych pogwałceń w przyszłości. W takiej sytuacji towarzyszy ono roszczeniom powstałym w wyniku naruszenia i podmiot uprawniony dochodzi swych praw kumulatywnie. Powództwo o zaniechanie przybiera też formę środka represyjnego, gdy nie doszło jeszcze do pogwałcenia określonych wartości, ale istnieje wysokie prawdopodobieństwo takiego działania.

Roszczenie o dopełnienie czynności potrzebnych do usunięcia skutków naruszenia, o którym mówi art. 24 § 1 zdanie drugie, jest środkiem ochrony o charakterze represyjnym, który ma zastosowanie w przypadku uprzedniego naruszenia dóbr prawem chronionych. W art. 24 § 1 ustawodawca wskazuje na jeden z możliwych sposobów wyrugowania negatywnych skutków działania sprawcy, mianowicie złożenie oświadczenia w odpowiedniej formie i treści. W warstwie merytorycznej można posłużyć się odwołaniem, przeprosinami, wyrazami ubolewania, sprostowaniem, wyjaśnieniem pewnych okoliczności itd. Należy zauważyć, że to na powódzie spoczywa obowiązek skonkretyzowania treści oświadczenia, którego złożenia domaga się od strony pozwanej. Przez „odpowiednią formę” rozumie się podanie prawdziwych faktów do wiadomości publicznej za pomocą ogłoszenia w prasie lub telewizji. Komunikat ten powinien być adresowany nie w sposób obojętny, a do kręgu osób, które bezprawnym działaniem sprawcy mogły zostać wprowadzone w błąd co do osoby poszkodowanego.

Posłużenie się w art. 24 § 1 k.c. terminem „w szczególności”, wskazuje na otwarty katalog środków dostępnych osobie poszkodowanej, które mogą się przyczynić do anihilacji niepożądanego stanu prawnego. W doktrynie podkreśla się celowość tych środków, które muszą być skuteczne w realizacji powierzonej im funkcji i wymuszenia w drodze egzekucji, a ponadto nie mogą pozostawać w sprzeczności z przepisami ustawy ani z zasadami współżycia społecznego. Jak określił je Sąd Najwyższy w cytowanej już uchwale z 30 grudnia 1971 r., chodzi o takie środki, „które według powszechnie przyjętych poglądów lub pojęć danego środowiska stanowią

ekwiwalent wyrządzonej krzywdy w tym znaczeniu, że niejako niwelują jej skutki. Powinny być one doprecyzowane przez poszkodowanego, jednakże nie mogą być pozostawione jego dyskrejonalnej ocenie. Czynności przedsięwzięte w celu usunięcia skutków naruszenia powinny być adekwatne do rodzaju, zasięgu i intensywności dokonanego przewinienia, judykaturze przysługuje zaś każdorazowo kompetencja do kontroli takiej czynności z punktu widzenia jej zasadności. W literaturze pojawił się dualny podział środków skutkujących usunięciem naruszenia dóbr osobistych. Pierwsze z nich mająca za zadanie zatrzeć w świadomości osoby, której dobro zostało pogwałcone, negatywne przeżycia psychiczne. Drugie ukierunkowane są na dotarcie do świadomości osób trzecich, które wiedzą lub znajdują się w kręgu osób mogących wiedzieć o naruszeniu. Środek ochrony o charakterze kompensacyjnym, który nie wynika wprost z unormowań art. 24 k.c., stanowi podanie wyroku do publicznej wiadomości. Rozpowszechnianie informacji o pozytywnym orzeczeniu może mieć dla powoda istotne znaczenie. Opublikowanie w prasie judykatu odbywa się na zasadach określonych w art. 35 prawa prasowego.

Majątkowe środki ochrony dóbr osobistych.

Na mocy ustawy z 23 sierpnia 1996 r. zmieniono art. 24 § 1 k.c. poprzez dodanie zdania; „Na zasadach przewidzianych w kodeksie może on również żądać zadośćuczynienia lub zapłaty odpowiedniej sumy pieniężnej na wskazany cel społeczny”. Na podstawie przepisów obowiązujących przed wprowadzeniem wspomnianej nowelizacji, osoba poszkodowana mogła domagać się rekompensaty wyrządzonej krzywdy na podstawie art. 445 i 448 k.c., jednakże ochrona ta nie dotyczyła wszystkich dóbr osobistych (art. 445 k.c.), albo też zakres możliwych roszczeń ograniczał się do zapłaty odpowiedniej sumy pieniędzy na rzecz PCK, i tylko w przypadku wystąpienia winy umyślnej (art. 448 k.c.). Pod rządami obecnego tembru art. 24 k.c. oraz art. 445 i 448 k.c. katalog dostępnych środków jest zdecydowanie szerszy. Implikuje to sam fakt dodania klauzuli generalnej w postanowieniach ogólnych k.c. dotyczących dóbr osobistych. Taki kształt regulacji przesądza okoliczność ochrony wszystkich dóbr explicite wyrażonych w art. 23 k.c. a także wykreowanych na podstawie orzeczeń Sądu Najwyższego i poglądów doktryny. W komparacji z uprzednią regulacją wprowadzono otwarty katalog podmiotów, na rzecz których można domagać się zapłaty na cele społeczne.

Z przepisu art. 448 wynika możliwość dochodzenia zadośćuczynienia łącznie z niemajątkowymi środkami ochrony, a także z roszczeniem odszkodowawczym o wynagrodzenie szkody majątkowej. Kumulatywna realizacja praw występuje również w odniesieniu do zapłaty odpowiedniej sumy na wskazany cel społeczny wraz z zadośćuczynieniem za doznaną krzywdę. W literaturze podkreśla się represyjny charakter świadczenia na cel społeczny, gdyż zasądzona kwota pieniężna nie służy bezpośrednio samemu poszkodowanemu, lecz przypada na rzecz instytucji

społecznej. Można przychylić się więc do poglądu, iż omawiane świadczenie ma dualną naturę i spełnia zarówno funkcję prewencyjno-wychowawczą, jak i zapewnia osobliwą satysfakcję moralną osobie poszkodowanej, która dokonując przysporzenia realizuje cele społecznie użyteczny.

Zgodnie z art. 24 § 2 k.c., jeżeli wskutek naruszenia dobra osobistego zostanie wyrządzona szkoda majątkowa, poszkodowany może domagać się jej naprawienia na zasadach ogólnych. W takiej sytuacji muszą zostać spełnione dodatkowe przesłanki, od których uzależniona jest odpowiedzialność odszkodowawcza, co stawia w mniej korzystnym położeniu powoda. Na nim to spoczywa obowiązek wykazania szkody, jaka stała się jego udziałem, określenie podmiotu, który swym działaniem bądź zaniechaniem doprowadził do powstania szkody, a także musi on wykazać adekwatny związek przyczynowy pomiędzy działaniem/zaniechaniem danego podmiotu a poniesioną przez pokrzywdzonego szkodą. Tym samym zasadność roszczenia opartego na ogólnych zasadach, znajduje rację bytu w sytuacji ich kumulacji ze środkami majątkowymi lub niematerialnymi.

W sytuacji naruszenia dóbr osobistych pokrzywdzony może domagać się respektowania swoich praw, w związku z czym przysługują mu roszczenia o charakterze niematerialnym, jak i majątkowym. O ile te pierwsze zasadzają się na ogólnej konstrukcji ochrony wynikającej z art. 23 i 24 k.c., tak reżim prawny tych drugich opiera się modelu odpowiedzialności deliktowej. Po zmianach, jakie zaszły na skutek noweli w 1996 r. katalog ochrony materialnej został znacznie rozbudowany, jednakże nie jest ona wystarczająca. Poszkodowany domagając się zadośćuczynienia za doznaną krzywdę, jaka stała się jego udziałem poprzez naruszenie dobra osobistego, musi określić winę sprawcy, co niekiedy jest okolicznością trudną do udowodnienia i pozbawia uprawnionego skutecznej ochrony.

Dochodzenie ochrony dóbr osobistych na drodze cywilnej pokrzywdzony rozpoczyna przez prawidłowo złożony pozew, zawierający wszystkie wymagane elementy:

1. Miejscowość i data sporządzenia pozwu.
2. Określenie sądu, do którego kieruje się pozew - właściwość sądu, do którego poszkodowany powinien złożyć pozew zależy od rodzaju roszczenia. Przy roszczeniu majątkowym, wybór właściwego sądu do złożenia pozwu zależy będzie dodatkowo od kwoty roszczenia, ale także od tego, czy domaga się roszczenia majątkowego łącznie z roszczeniem niematerialnym:
 - roszczenia niemajątkowe – właściwym będzie sąd okręgowy;
 - tylko roszczenia majątkowe - właściwość sądu zależna będzie od wysokości roszczenia:
 - do kwoty 75 tysięcy złotych, właściwym będzie sąd rejonowy;
 - przy kwocie powyżej 75 tysięcy złotych, właściwym będzie sąd okręgowy;

- roszczenia majątkowe łącznie z niematerialnymi, właściwym będzie sąd okręgowy.

Natomiast, do którego konkretnego sądu okręgowego lub rejonowego poszkodowany powinien złożyć pozew zależy od poniżej wymienionych okoliczności:

- sąd, w okręgu którego pozwany ma miejsce zamieszkania lub siedzibę,
- sąd, w okręgu którego nastąpiło zdarzenie wywołujące szkodę,
- sąd właściwy dla miejsca zamieszkania lub siedziby powoda – w przypadku, gdy do naruszenia dobra osobistego doszło za pośrednictwem środków masowego przekazu.

3. Określenie stron postępowania:

- określenie kto jest powodem (osoba wnosząca pozew, pokrzywdzony) – imię i nazwisko, PESEL, dane adresowe;
- dane pełnomocnika – dotyczą osoby reprezentującej pokrzywdzonego;
- określenie pozwanego – imię i nazwisko lub nazwa, dane adresowe;

4. Określenie wartości przedmiotu sporu (przy roszczeniu majątkowym).

5. Określenie rodzaju pisma.

6. Dokładne określenie żądania – sprecyzowanie o co wnioskuje, w przypadku roszczenia majątkowego również określenie daty wymagalności roszczenia. Informację o podjęciu próby polubownego zakończenia sporu. Oprócz podstawowego żądania powód może też rozważyć złożenie wniosku o:

- ustanowienie pełnomocnika z urzędu, kiedy powoda nie stać na pomoc prawną;
- rozpoznanie sprawy pod nieobecność powoda, np. gdy poszkodowanego reprezentuje prawnik;
- zwolnienie z kosztów – w sytuacji, gdy powód nie jest w stanie ponieść kosztów sądowych bez uszczerbku dla koniecznego utrzymania siebie i swojej rodziny lub ich poniesienie narazi go na taki uszczerbek;
- zabezpieczenie, może być niezbędne w sytuacji gdy spełnienie żądania dopiero po wydaniu wyroku byłoby zagrożone;

7. Uzasadnienie pozwu – pokrzywdzony/ powód powinien opisać jakie jego dobro osobiste zostało naruszone wraz z uzasadnieniem. Powinien wskazać dowody, fakty na podstawie, których opiera swoje żądania.

8. Czytelny podpis powoda lub jego pełnomocnika.

9. Wykaz załączników.

....., dn.
(miejscowość, data)

Sąd

Wydział Cywilny

.....

.....

(oznaczenie sądu)

Powód:

.....
(imię i nazwisko)

PESEL:

Adres zamieszkania:

Adres korespondencji:

Dane Pełnomocnik:

Pozwany:

.....
(imię i nazwisko)

Adres zamieszkania:

wartość przedmiotu sporu: zł

**POZEW
o ochronę dóbr osobistych poprzez usunięcie skutków naruszenia i zapłatę**

W imieniu własnym wnoszę o:

1. nakazanie pozwanemu złożenie w formie oświadczenia o następującej treści:
„.....”

(Warto określić w pozwie szczegóły dotyczące formy oświadczenia, np. w jakim czasopiśmie ma zostać opublikowane, na której stronie, w którym jej miejscu, jaką czcionką, itp. Pozwoli to na uniknięcie sytuacji, w której przeprosiny mogłyby zostać opublikowane na przykład bardzo małą czcionką w miejscu mało czytelnym.)

2. zasądzenie od pozwanego na rzecz (określenie celu społecznego)..... kwoty.....zł.
wraz z odsetkami od dnia do dnia zapłaty.

3. Zasądzenie od pozwanego na rzecz powoda tytułem zadośćuczynienia kwoty.....zł.
wraz z odsetkami od dnia do dnia zapłaty.

(Kwota żądania jako zadośćuczynienie lub zapłata na wskazany przez powoda cel społeczny – można żądać jednej z tych kwot albo obu, powinna być proporcjonalna do poniesionej krzywdy.)

4. Dopuszczenie i przeprowadzenie dowodu z przesłuchania stron postępowania na okoliczności przedstawione w uzasadnieniu pisma.
5. Dopuszczenie i przeprowadzenie dowodów z dokumentów na okoliczności przedstawione w uzasadnieniu pisma.
6. Zasądzenie od pozwanego na rzecz powoda zwrotu kosztów procesu według norm prawem przepisanych.

Oświadczam, iż powód podjął pismem z dnia polubowną próbę rozwiązania sporu z pozwanym. Pozwany nie okazał zainteresowania ani jakiegokolwiek reakcji w celu pozasądowego zakończenia sporu.

Oświadczam, że datą wymagalności roszczeń pieniężnych jest dzień(data). .

Uzasadnienie:

.....
.....
.....
.....

dowód:

(powód powinien opisać jakie jego dobro osobiste zostało naruszone wraz z uzasadnieniem, powinien opisać zachowanie pozwanego, z uwagi na które domaga się ochrony. Powinien wskazać dowody, fakty na podstawie, których opiera swoje żądania, np. nagrania, dokumentacja fotograficzna, artykuły, czy wydruki ze strony internetowej, ale również zeznania świadków. W przypadku powołania dowodów z zeznań świadków, to powinien podać ich adresy, tak aby sąd mógł wysłać do nich wezwanie na rozprawę, jeśli zdecyduje się ich przesłuchać.)

.....

(własnoręczny, czytelny podpis)

Załączniki:

1. dowody dokumentujące naruszenie dóbr powoda (wymienić wszystkie);
2. przedsądowe pismo powoda do pozwanego z dnia;
3. potwierdzenie dokonania opłaty od pozwu;
4. odpis pozwu wraz z odpisem załączników dla pozwanego.

Punkty nieodpłatnej pomocy prawnej i obywatelskiej

Fundacja "Inicjatywa Kobiet Aktywnych" prowadzi w 2023 roku czternaście punktów nieodpłatnej pomocy prawnej i obywatelskiej na terenie: Olsztyna i powiatu olsztyńskiego, powiatu szczycieńskiego, powiatu braniewskiego, powiatu augustowskiego, powiatu piskiego, powiatu ciechanowskiego, powiatu przasnyskiego, powiatu łęczyckiego, powiatu płońskiego.

Więcej informacji na stronie:

www.fika.org.pl

Zadania publiczne są finansowane z budżetu państwa ze środków otrzymanych od powiatów.